

Lidský a demografický kapitál v periferiích Plzeňského kraje

JAN KUBEŠ, NIKOLA PODLEŠÁKOVÁ

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, České Budějovice, Česko (University of South Bohemia in České Budějovice, Faculty of Education, Department of Geography, České Budějovice, Czechia); e-mail: kubes@pf.jcu.cz, podlesakovanikola@gmail.com

ABSTRACT **Human and demographic capital in peripheries of the Pilsen Region, Czechia** – The aim of the paper is to delineate remote peripheral municipalities and compare the human and demographic capital of peripheral, semi-peripheral, and central municipalities of the study area. The paper applies the concept of hierarchized remoteness peripherality – peripheral municipalities are delineated on the basis of their considerable time distance from the central towns at the micro-, meso-, and macro-regional level. First, we define micro-regional central towns on the basis of population numbers, commuters, bus and train connections, and services. Consequently, peripheral and other municipalities were delineated. Then, we evaluated the human and demographic capital of peripheral and other municipalities, simultaneously, using 10 indicators. Generally, values of human and demographic capital are increasing towards central towns. Nevertheless, almost 40% of peripheral municipalities at the micro-regional level show favourable rates. There have been improvements in the capital values in some peripheral municipalities due to the immigration of counter-urbanites and entrepreneurs in tourism, the opening of the border with Bavaria, and the stabilization of local communities.

KEY WORDS peripheral municipalities – semi-peripheral municipalities – small towns – settlement centers – human capital

KUBEŠ, J., PODLEŠÁKOVÁ, N. (2021): Lidský a demografický kapitál v periferiích Plzeňského kraje. *Geografie*, 126, 1, 97–122.

<https://doi.org/10.37040/geografie2021126010097>

Do redakce došlo v lednu 2020, přijato do tisku v červnu 2020.

1. Úvod

Literatura věnovaná perifernosti a periferiím v území je poměrně rozsáhlá, její četnost narůstá od 90. let 20. století. Leimgruber (2004) rozlišoval geometrickou, sociální a ekonomickou perifernost, navíc ještě marginálnost (izolaci regionu). Podobný přístup měli Blowers, Leroy (1994), Copus (2001) a další. Jiní autoři se drželi původní „odlehlostní“ definice periferie ve smyslu geometrické nebo časové odlehlosti periferie od sídelního střediska a závislosti takové periferie na tomto středisku (Eder 2019 a další). Krugman (1991) zahrnul odlehlé periferie do „nové ekonomické geografie“. Odlehlostní perifernost bývá využívána i v analýzách rozvinutosti regionů NUTS EU (např. Labrianidis 2017). Existuje také řada studií věnovaných specifice podnikání v odlehklých periferiích (Lorentzen 2013; Mayer a kol. 2016; Isaksen, Trippel 2017). Pozornost je také věnována regionálnímu a strategickému plánování těchto periferií (Moore 1994, Humer 2018, Kinossian 2018).

V evropských postsocialistických zemích přinesl překotný transformační vývoj po roce 1989 prohloubení ekonomických a sociálních rozdílů v území. V odlehklých periferiích se rozpadly za socialismu fungující velké zemědělské podniky a mnohé zde ležící malé průmyslové podniky neobstály v konkurenci a zanikly. Výsledkem byla vyšší nezaměstnanost, chudoba a následně záporná migrační bilance a stárnutí populace v těchto periferiích. Zhoršení zaznamenaly hlavně tzv. vnitřní periferie na rozhraní krajů, viz např. Musil, Müller (2008) v Česku; podobně Wójcik a kol. (2018) v Polsku; Nagy, Nagy, Timár (2012) v Maďarsku, stejně tak periferie ležící na východě jednotlivých postsocialistických zemí díky změně orientace spolupráce směrem na západ: Petrakos (2001); Kubeš, Kebza (2018) a další. Po pádu železné opony naopak postupně ožily některé západní a jižní periferie Česka u hranic s Rakouskem a Německem (také Dostál, Hampl 2002; Dokoupil, Havlíček 2002), podobně tomu bylo v Polsku (Strykiewicz 2009) a Maďarsku (Enyedi 2005).

V postsocialistické Evropě se perifernost území stala tématem výzkumů až na přelomu tisíciletí. Studie polských, maďarských a pobaltských autorů jsou založeny především na odlehlostní perifernosti (Raagmaa 2003, Bański 2005, Wójcik a kol. 2018), výjimkou je studie Pociūtė-Sereikienė (2019) z Litvy. Čeští a slovenští autoři většinou přistoupili na široce definovanou perifernost a periferie vymezovali a vyhodnocovali kombinací skalárních veličin rozvinutosti a vektorových veličin odlehlosti – např. Halás (2008), Pileček, Jančák (2011), Bernard, Šimon (2017), Šimon (2017), Kebza (2018). Věnovali se především vnějším periferiím (tedy periferním oblastem podél hranic Česka) a zhoršování vnitřních periferií (Havlíček a kol. 2008; Musil, Müller 2008; Halás 2008, 2014; Vaishar a kol. 2013 a další).

Jednotlivé studie se tedy zásadně liší v definici perifernosti – odlehlost od sídelních středisek vs. nerozvinutost, případně se uplatňuje kombinace obou přístupů.

Ani mezinárodní diskurz se s definičním chaosem perifernosti zatím nevypořádal (viz diskuze v Ferrão, Lopes 2004; Steinführer a kol. 2016; Pezzi, Urso 2016). Existují také studie o subjektivně vnímaných periferiích (Spellerberg, Huschka, Habich 2006; Málíková, Farrell, McDonagh 2016; Willet, Lang 2018). Rozdílné bývá také nastavení územní podrobnosti při vymezování periferií (sídla, obce, okresy, NUTS), stejně tak uplatnění hierarchie periferií.

V tomto článku je upřednostněna „odlehlostní perifernost“ – periferní území jsou vymezována jako území značně (časově) odlehlá od vyšších sídelních středisek, přičemž ale jsou na těchto střediscích dojíždkově závislá. Tento přístup je potřebný, neboť obyvatelé odlehlých (periferních) území trpí odlehlostí od vyšších sídelních středisek (ve kterých jsou soustředěny pracovní příležitosti a rozmanitější služby), a je proto třeba hledat opatření na zmírnění dopadů této odlehlosti (a). Odlehlost území a ne/rozvinutost území je třeba analyzovat odděleně, také proto, že vyžadují odlišná zmírňující, resp. podpůrná opatření (b), a že některá odlehlá území mohou být rozvinutá (c). Článek také reaguje na způsob, jakým jsou ve strategických rozvojových dokumentech krajů vymezována periferní území – bez vyhodnocení jejich odlehlosti od vyšších sídelních středisek a z hlediska územní podrobnosti nevhodně pomocí okresů a „malých okresů“, zahrnujících i rozvinutá města těchto okresů (d). V dalším textu budou termíny „odlehlý“ a „periferní“, a také „odlehlé území“ a „periferie“ či „periferní území“ považovány za synonyma.

Cílem článku je porovnání lidského a demografického kapitálu periferních, semiperiferních, suburbánních a střediskových obcí Plzeňského kraje vymezených na kontinuu: časově odlehlé periferní obce (od vyššího sídelního střediska) – vyšší sídelní středisko. Nejprve budou vymezena mikroregionální sídelní střediska (1) na základě jejich velikosti a střediskovosti. V dalším kroku budou vymezeny periferní obce na mikroregionální úrovni (2), jako obce značně časově odlehlé od těchto středisek. Současně také dojde k vymezení suburbánních (3) a semiperiferních obcí (4) na této úrovni. Teprve poté bude vyhodnocován (5) lidský a demografický kapitál periferních a dalších typů obcí na mikroregionální úrovni. Pozornost bude také věnována periferiím na mezo- a makroregionální úrovni (6).

V řešeném území předpokládáme gradaci hodnot lidského a demografického kapitálu na kontinuu periferní obce – vyšší sídelní střediska (α), zejména proto, že z venkovských periferních (a semiperiferních) obcí odcházeli mladí vzdělání obyvatelé, aby se usídlili ve městech a jejich suburbánních zázemích, kde měli zajímavé pracovní a kulturní příležitosti (Rauhut, Littke 2016; Kooiman, Latten, Bontje 2018; v Česku např. Ouředníček, Špačková, Feřtřová 2011). Předpokládáme také, že vnitřní periferní oblasti mezi mezoregiony (krají), budou mít nízký lidský a demografický kapitál (β), především ve srovnání s vnitřními periferními oblastmi mezi mikroregiony (uvnitř mezoregionu), případně i vnějšími periferními oblastmi (viz Kubeš, Kraft 2011 v Jihočeském kraji). Předpokládáme také, že obce ležící v mikroregionálních a současně mezoregionálních periferiích budou mít

nízký lidský a demografický kapitál (γ), a to díky souběhu působení mikroregionální a mezoregionální odlehlosti. Předpokládáme také, že určitá část periferních obcí bude mít vyšší hodnoty lidského kapitálu (δ) díky specifickým příznivým polohovým a dalším rozvojovým faktorům.

2. Teoretická východiska

Výzkumy hierarchie sídelních středisek mají tradici od 30. let 20. století (Christaller 1933 a jeho následovníci). Christallerovy postupy vymezování sídelních středisek bylo ale nutné postupem času revidovat z důvodu změn v dopravě, potravinářství, prodeji a nákupním chování obyvatel. Ve studiích M. Hampla věnovaných Česku (např. Hampl 2005; Hampl, Marada 2015) jsou sídelní střediska definována na základě velikosti dojížděky za prací (a studiem) a velikosti populace v těchto střediscích a v jejich spádových regionech. Jsou uspořádána do tří hierarchických úrovní – makroregionální (Praha), mezoregionální (většinou města s 80 tisíci o více obyvateli) a mikroregionální (středně velká a menší města, obvykle nad 10 tisíc obyvatel). Podle těchto studií (a také podle Sýkora, Muliček 2009) je ve spádově-nodálních regionech sídelních středisek mikroregionální úrovně do značné míry uzavřena denní dojížděka za prací a službami. Tato mikroregionální střediska a jejich mikroregiony jsou proto pro sídelní systém Česka velmi důležitá.

V 70. a 80. letech 20. století byla v Česku a v některých dalších evropských socialistických zemích vytvářena tzv. „středisková soustava osídlení“ podporující rozvoj nižších sídelních středisek na venkově (nižších než mikroregionálních). Snahou bylo zabezpečit v těchto střediscích dosažitelnost základních služeb a soustředit investice do rozvoje služeb a technické infrastruktury na venkově právě do těchto středisek (Musil 2017 nebo Turnock 1991). V transformačním období nebyla nižším sídelním střediskům věnována velká pozornost. Až v posledních zhruba deseti letech se objevují nové studie věnované roli velmi malých měst postsocialistických zemí Evropy na venkově, v periferních územích nebo také v okolí metropolí (Vaishar, Zapletalová 2009; Kühn 2015; Malý 2016; Czapiewski, Baňski, Górczyńska 2016).

Jak již bylo naznačeno v úvodní kapitole, tento článek se bude držet „odlehlostní perifernosti“ – periferie budou vymezovány na základě jejich značné časové odlehlosti od vyšších sídelních středisek mikro-, mezo- a makroregionální úrovně. Tento přístup vychází z existence kontinua: odlehlá periferie – jádro, přesněji zóna odlehlých periferních obcí – vyšší sídelní středisko, přičemž tato zóna leží ve spádovém regionu tohoto střediska a je na něm dojížděkově závislá. Na uvedeném kontinuu bude rozlišována také zóna semiperiferních a suburbánních obcí. Lze připustit i existenci ultraperiferní zóny (Osti 2016; Kebza 2018).

Pro rozvoj periferních obcí je důležitý jejich lidský kapitál (Labrianidis 2006; Agarwal, Rahman, Errington 2009; Rérat 2014; Willet, Lang 2018; v Česku Pileček 2011, Váně 2012), který je dán znalostmi, dovednostmi a schopnostmi jejich obyvatel (OECD 1998). Do značné míry se odráží ve vzdělání obyvatel (Hansen, Aner 2017; Kooiman, Latten, Bontje 2018) a v jejich zkušenostech (Pearse 2009). Ekonomické studie vyzdvihují ty stránky lidského kapitálu, které vytvářejí ekonomickou hodnotu (jsou zajímavé pro zaměstnavatele) a jsou důležité na trhu práce – viz Schultz (1961), Becker (1994) a další z Chicagské ekonomické školy. Sociologické studie vyzdvihují společenský význam lidského kapitálu. Někdy se do lidského kapitálu zahrnují i některé rozvojové prvky sociálního kapitálu (Coleman 1988; Teachman, Paasch, Carver 1997; Svendsen, Sørensen 2006; Weaver, Habibov 2012), případně i charakteristiky zdraví obyvatel (Lutz, Samir 2011).

Pro rozvoj periferních obcí je také důležitá jejich příznivá přirozená a migrační bilance a věková struktura – příznivý demografický kapitál (Sagan, Masik 2014; Wiczerzak 2018 a další). Venkovské obce by měly mít nezápornou přirozenou a migrační bilanci obyvatel, dostatečný podíl dětí a mladších obyvatel a neměly by výrazně klesat v počtu obyvatel. Tyto požadavky jsou obsaženy v četných studiích věnovaných rozvoji venkovských a periferních obcí (v Česku např. Musil, Müller 2008; Bernard 2011; Ouředníček, Špačková, Feřtová 2011; Novotná a kol. 2013; Bernard, Šimon 2017). Lidský kapitál obce je provázán s demografickými charakteristikami obyvatel (Bernard 2011).

3. Data a metodika

Vyššími sídelními středisky jsou v tomto článku sídelní střediska makro-, mezo- a mikroregionální úrovně. Řešené území Plzeňského kraje lze do značné míry považovat za spádový mezoregion (viz vymezení v Hampl, Marada 2015). Nezpochybitelnou mezoregionální metropolí řešeného území je Plzeň, v sídelním vymezení se 160 tisíci obyvateli. Obyvatelé kraje poptávají v Plzni především vyšší služby administrativy, vysokých škol, krajských nemocnic a specializovaných hypermarketů. Pro mikroregionální města Plzeňského kraje, která jsou středisky denní dojížděky za prací a za službami, byla v tomto článku stanovena minimální populační velikost 4 000 obyvatel (v sídle), dále minimálně 2 000 obsazených pracovních míst a 80 autobusových a vlakových spojů v pracovní den. Další podmínkou bylo, že nejméně 1 000 lidí dojíždí do těchto měst za prací a studiem. Požadována byla rovněž přítomnost gymnázia (nebo alespoň jiné střední školy), nejméně 10 specializovaných lékařů, banky a potravinového supermarketu. Nejvýše postavenými nižšími sídelními středisky jsou v tomto článku velmi malá města. V nich musela být přítomna služebna státní policie, stavební úřad, alespoň tři lékaři, lékárna a větší samoobsluha potravin. Dalšími nižšími sídelními

středisky jsou městyse (bez ohledu na jejich urbanismus a administrativní statut) a střediskové venkovské obce. Lze připustit nesplnění jedné z uvedených podmínek. Podmínky vycházejí ze studií sídelní střediskovosti uskutečněných ve značně podobném Jihočeském kraji (Kubeš, Pahorecká 2000 a Kubeš, Kraft 2011) a ze znalosti Plzeňského kraje.

Upřesnění hierarchie sídelních středisek a jejich další rozlišení je založeno na identifikaci větších vzdáleností („schodů“) v hodnotách čtyř ukazatelů sídelní střediskovosti uspořádaných podle velikosti. Jednalo se o počet obyvatel v sídle (rok 2018), počet sledovaných služeb (2018; sledována přítomnost 30 administrativních, školských, zdravotnických, nákupních, finančních a kulturních druhů služeb), počet dojíždějících za prací a studiem (2011; navýšeno o 30 % z důvodu neúplnosti sčítání dojížděky – viz Hampl, Marada 2015 nebo Tonev, Halás, Klapka 2018) a o počet autobusových a vlakových spojů v pracovní den (2018; bez MHD). Potřebná data pro tyto ukazatele a pro stanovené podmínky poskytly databáze Českého statistického úřadu (údaje o obyvatelstvu), Internet a terénní průzkum (služby) a internetové vyhledávače spojů veřejné dopravy.

Hierarchie vyšších sídelních středisek a jejich spádových regionů, tak jak ji definoval Hampl, nachází svůj odraz v hierarchii periferií. V Plzeňském kraji lze rozlišit mikroregionální periferie (na kontinuích: mikroregionální periferie – mikroregionální města), mezoregionální periferii, která je značně odlehlá od Plzně (případně i od dalších mezoregionálních metropolí; leží v ní i některá mikroregionální města) a makroregionální periferii, značně odlehlou od Prahy. Mikroregionální periferie (složené z periferních obcí mikroregionální úrovně) jsou v tomto článku vymezovány za 30minutovou izochronou autobusových a vlakových spojů v pracovních dnech při cestování z mikroregionálního města do okolních obcí. Půlhodinová, resp. v součtu hodinová doba strávená v autobuse či vlaku při dojíždění za prací bývá v českém prostředí považována za přijatelnou. Zohledněno bylo i působení mikroregionálních měst ležících v sousedních krajích, nikoliv ovšem působení bavorských mikroregionálních měst na pohraničí Plzeňského kraje (díky omezenému počtu hraničních přechodů, slabé přeshraniční veřejné dopravě a dalším překážkám; také Dokoupil, Havlíček 2002). Vymezení suburbánních obcí mikroregionální úrovně je převzato z práce Ouředníček, Špačková, Klsák (2018). Jde o obce se silnou novodobou suburbánní migrací a výstavbou suburbánních domů. Zbytkové semiperiferní obce dané úrovně leží mezi zónou periferních a suburbánních obcí. Obce nižších sídelních středisek mohou být obcemi periferními, semi-periferními i suburbánními.

Periferní oblasti mikroregionální úrovně jsou v řešeném území ohraničovány jako seskupení alespoň tří sousedících periferních obcí této úrovně s rozlohou alespoň 50 km². Podle umístění těchto oblastí v řešeném území jsou rozlišovány vnější periferní oblasti (v blízkosti státní hranice), vnitřní periferní oblasti mezi

mezoregiony (na rozhraní mezoregionů) a vnitřní periferní oblasti mezi mikroregiony (na rozhraní mikroregionů uvnitř mezoregionu).

Mezoregionální periferii Plzeňského kraje tvoří obce nacházející se za hodinovou izochronou autobusových a vlakových spojů z Plzně (v pracovních dnech, přestupy byly možné), mezoregionální semiperiferie této úrovně v tomto kraji za půlhodinovou izochronou, mezoregionální plzeňské jádro zahrnuje vedle Plzně ještě napojenou Třešňovou, Starý Plzenec, Dobruška a 5 dalších blízkých obcí (obr. 2). Analogicky, ale na základě dvouhodinové izochrony z Prahy, byla v Plzeňském kraji vymezena makroregionální periferie s příslušnými obcemi (obr. 2). Potřebná data byla vyhledávána na internetových vyhledávacích spojkách veřejné dopravy. Mezoregionální metropole si kolem sebe vytvářejí spádové mezoregiony a mikroregionální města spádové mikroregiony. Vymezování hranic těchto regionů nebylo v tomto článku nutné, protože jsou v něm srovnávány periferní obce s dalšími odlehlostními typy obcí. Spádovost obcí k nižším sídelním střediskům nebyla řešena.

Lidský a demografický kapitál obcí Plzeňského kraje je charakterizován hodnotami 10 indikátorů (tab. 1). Vyhodnocují dosažené vzdělání, některé schopnosti (pořídit nový byt nebo podnikat) a také věkovou strukturu, populační vývoj a přirozenou a migrační bilanci. Důvodem pro simultánní parciální hodnocení pomocí několika samostatných indikátorů bylo různé podmínění a propojení sledovaných jevů (podobně Drápela 2011). Bylo by obtížné odstínit propojenost sledovaných jevů (Commins 2004) a stanovit významnost (váhu) sledovaných jevů v jednom kompozitním indikátoru. Všechny použité indikátory jsou kontextuální k lidskému a demografickému kapitálu. Na úrovni obcí se bohužel nepodařilo najít další vhodná data pro hodnocení dalších dovedností a schopností obyvatel. Za příznivé jsou považovány ty hodnoty indikátoru, které se nacházejí v prvním, případně i ve druhém kvartilu sestupně uspořádaných hodnot indikátoru. Nepříznivé hodnoty leží ve čtvrtém kvartilu. Potřebná data byla získána z databází Českého statistického úřadu.

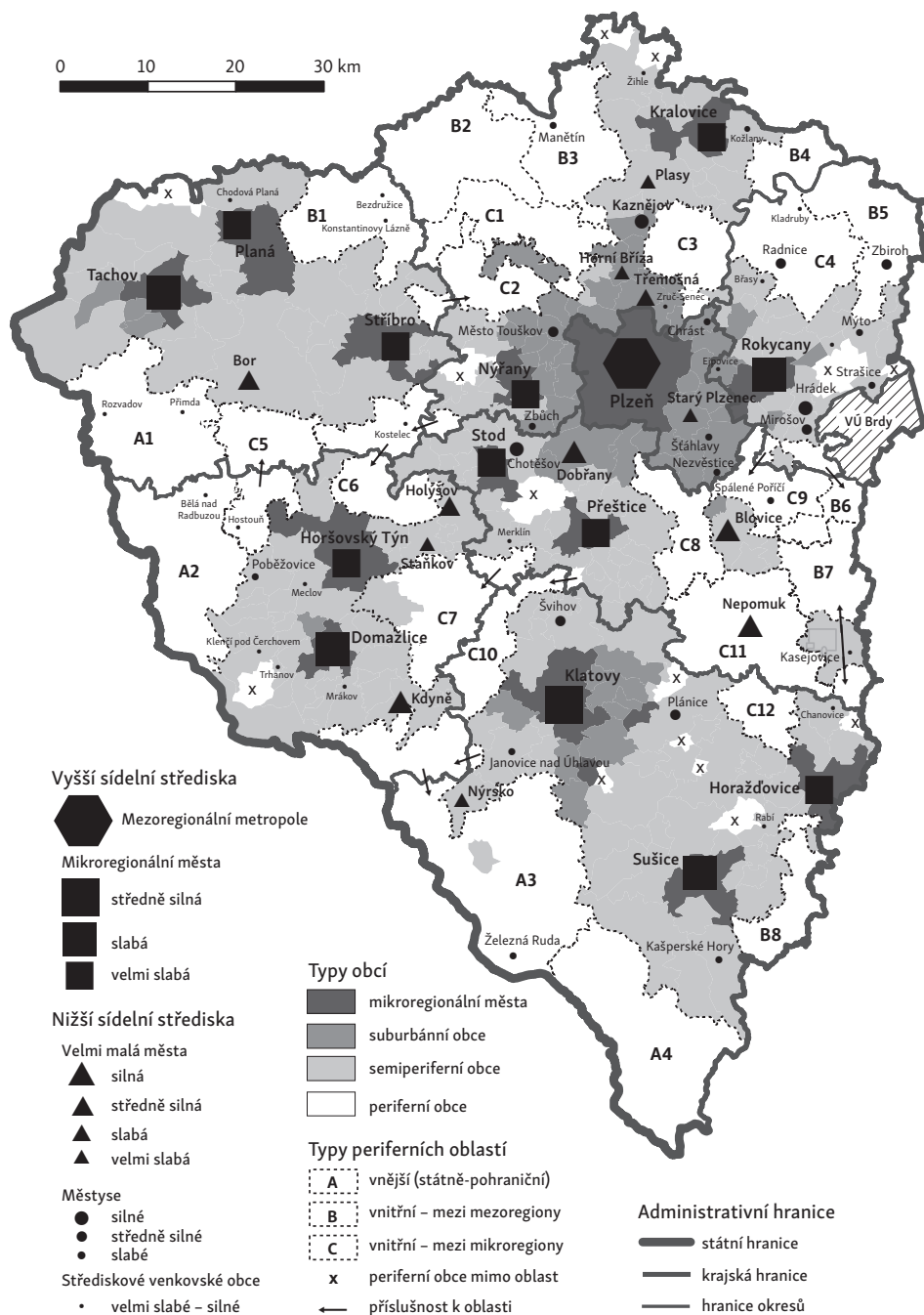
4. Výsledky

Ze 13 mikroregionálních měst vymezených v Plzeňském kraji (obr. 1, tab. 2) jsou pouze Klatovy silnějším střediskem této úrovně. Pomáhá jim značná vzdálenost od Plzně a velký mikroregion. Domažlice s blízkým Horšovským Týnem a Tachov s blízkou Planou vytvářejí dvojice významem poněkud rozdílných mikroregionálních měst. Z řetězce měst kolem Plzně byly jako mikroregionální města určeny Nýřany, Přestice, službami dobře vybavený, ale populačně malý Stod a dálnicí a železnicí k Plzni přiblížené Stříbro a Rokycany. Populačně malé mikroregionální město Kralovice je důležitým střediskem pro své venkovské zázemí, stejně tak

Tab. 1 – Použité indikátory lidského a demografického kapitálu v obcích

Kód	Indikátor	Mediánové a kvartilové hodnoty ¹		
		Medián	První kvartil	Čtvrtý kvartil
DVO	Index dlouhodobého vývoje počtu obyvatel 2018/1992	1,05	2,91 – 1,20	0,92 – 0,44
SVO	Index střednědobého vývoje počtu obyvatel 2018/2008	1,05	2,23 – 1,13	0,99 – 0,62
PBO	Přirozená bilance obyvatel 2014–2018 na 1 000 obyvatel	-5,23	182,48 – 10,00	-22,05 – -509,55
MBO	Migrační bilance obyvatel 2014–2018 na 1 000 obyvatel	21,40	417,72 – 60,23	-10,79 – -181,81
DET	Podíl dětí do 14 let v r. 2018	14,94	30,66 – 17,03	13,06 – 0,00
SEN	Podíl seniorů ve věku 65 let a více v r. 2018	18,82	7,78 – 16,26	21,48 – 43,90
ZVO	Podíl obyvatel maximálně se základním vzděláním v r. 2011 ²	21,53	9,09 – 18,30	25,88 – 55,70
VVO	Podíl obyvatel s vysokoškolským vzděláním v r. 2011 ²	6,35	20,30 – 8,10	4,40 – 0,00
BYT	Nově postavené byty 2009–2018 na 1 000 obyvatel v r. 2018	28,43	261,00 – 46,69	15,24 – 0,00
POD	Počet podnikatelských subjektů na 1 000 obyvatel v r. 2018 ³	204,45	562,50 – 232,74	180,16 – 19,77

Poznámky: ¹ Za rok 2018. ² Obyvatelé ve věku 15 a více let. ³ Obyvatelé ve věku 15–64 let.
Zdroje dat: ČSÚ 2020.

Obr. 1 – Sídelní střediska, periferní a další typy obcí na mikroregionální úrovni, Plzeňský kraj (2018).
Zdroje dat: ČSÚ 2020.

Tab. 2 – Hodnoty ukazatelů střediskovosti v mikroregionálních městech Plzeňského kraje (2018)

Mikroregionální město Nižší sídelní středisko	Obyvatelé		Služby		Dojížděcí ¹		Spoje		Průměr bodů	Průměr pořadí ²
	Počet	Body	Počet	Body	Počet	Body	Počet	Body		
Klatovy ³	19 134	100,00	29	100,00	4 759	100,00	224	100,00	100,00	1,00
Rokycany ⁴	13 673	71,46	24	82,76	3 062	64,34	184	82,14	75,18	2,50
Domažlice ⁴	11 004	57,51	24	82,76	3 633	76,34	184	82,14	74,69	2,75
Sušice ⁴	10 134	52,96	20	68,97	1 278	26,85	157	70,09	54,72	4,63
Tachov ⁴	12 112	63,30	20	68,97	1 377	28,93	93	41,52	50,68	5,13
Přeštice ⁵	6 424	33,57	15	51,72	1 036	21,77	131	58,48	41,39	7,75
Stříbro ⁵	7 368	38,51	17	58,62	1 020	21,43	103	45,98	41,14	7,13
Horáždovice ⁵	4 638	24,24	17	58,62	761	15,99	104	46,43	36,32	9,38
Stod ⁵	3 585	18,74	18	62,07	939	19,73	73	32,59	33,28	11,25
Horšovský Týn ⁵	4 190	21,90	15	51,72	1 270	26,69	69	30,80	32,78	11,00
Nýřany ⁵	6 604	34,51	14	48,28	932	19,58	61	27,23	32,40	11,88
Kralovice ⁵	3 334	17,42	16	55,17	782	16,43	88	39,29	32,08	12,00
Planá ⁵	5 019	26,23	13	44,83	696 ⁷	14,62	94	41,96	31,90	12,00
Blatná ⁶	3 682	19,24	15	51,72	948	19,92	62	27,68	29,64	12,50
Dobruška ⁶	6 324	33,05	11	37,93	702	14,75	59	26,34	28,02	14,13
Kdyně ⁶	4 473	23,38	11	37,93	622	13,07	83	37,05	27,86	13,88
Nepomuk ⁶	3 690	19,29	14	48,28	442	9,29	77	34,38	27,81	14,13

Poznámky: ¹ Dojíždka v roce 2011 bez navýšení neúplně sečtené dojíždky. ² V rámci v tabulce uvedených sídelních středisek. ^{3,4,5} Mikroregionální města – ³ středně silná, ⁴ slabá, ⁵ velmi slabá. ⁶ První čtyři sídelní střediska (silná velmi malá města) pro porovnání. ⁷ Připočtena dojíždka do blízké Chodové Planě.
Zdroje dat: ČSÚ 2020.

Horažďovice. Populačně a dopravně poměrně dobře vybavená Planá je z hlediska dojížděky a obslužné vybavenosti sporným mikroregionálním městem (tab. 2). V tabulce lze identifikovat „schody“ ve velikostně uspořádaných hodnotách, zejména mezi Klatovy, slabými a velmi slabými mikroregionálními městy.

Obce s rozšířenou působností Blovice a Nepomuk jsou městečky komunikačně a dojížděkově silně připoutanými k Plzni. V tomto článku jsou již zařazeny do nižších sídelních středisek, konkrétně do (silných) velmi malých měst. Stejně jsou zařazeny i populačně velké Dobřany, které zajišťují chod velkého zdravotnického zařízení a jsou současně „noclehárnou“ nedaleké Plzně a „venkovská“ Kdyně. Celkem bylo v Plzeňském kraji vymezeno 12 velmi malých měst, 21 městysů a 23 střediskových venkovských obcí. Na území kraje jsou rozmístěny značně nerovnoměrně (obr. 1).

Periferní obce mikroregionální úrovně zaujímají 44,67 % rozlohy Plzeňského kraje (obr. 1) a 13,59 % jeho obyvatel. V rozsáhlých vnějších periferních oblastech ležících v Českém lese a na Šumavě (A1–A4) schází velmi malá města a městyse (výjimkou je Železná Ruda). Tato skutečnost ještě více zhoršuje dosažitelnost služeb v těchto oblastech. Vnitřní periferní oblasti mezi mezoregiony („mezikrajské“) se rozprostírají na severu (B1, B2 a B3), severovýchodě (B4 a B5) a východě (B6, B7 i B8) kraje. Pokračují do sousedních krajů a vytvářejí tak rozsáhlé vnitřní periferie Česka (viz také Bernard, Šimon 2017). Území periferních obcí mezo- a makroregionální úrovně jsou zobrazena v obrázku 2. Pronikají do nich „semiperiferní výběžky“ podél významných komunikací směřujících z Plzně do mikroregionálních měst. Mezoregionální ultraperiferii Plzeňského kraje vzdálenou od Plzně 2 hodiny a více by bylo možné vymezit především v prostoru vnější periferní oblasti A4.

V tabulce 3 je pomocí hodnot 10 indikátorů porovnáván lidský a demografický kapitál v typech obcí mikroregionální úrovně. Hodnoty indikátorů se vyznačují ne příliš výraznou kladnou (pravou) statistickou šikmostí. Výjimkou je relativizovaný přirozený přírůstek obyvatel, u kterého je většina hodnot vyšší než průměr. Periferní obce vykazují v průměru střednědobý i dlouhodobý populační růst, který je dán především jejich příznivou migrační bilancí. Nepříznivá věková struktura obyvatel periferních obcí se odráží v mírně nepříznivé přirozené bilanci a zprostředkovaně i v nižším dosaženém vzdělání. Periferní obce mají průměrnou úroveň bytové výstavby a vyšší úroveň podnikání (ta je ale částečně dána větším zastoupením drobných podnikatelů v zemědělství, řemeslech a cestovním ruchu). Semiperiferní obce se ve srovnání s periferními obcemi vyznačují o málo lepší přirozenou bilancí a věkovou strukturou a překvapivě o něco horší migrační bilancí. Suburbánní obce mají výrazný populační růst, výrazně kladnou migrační bilanci, vyšší zastoupení mladších a vzdělaných obyvatel (s dětmi) a vysokou výstavbu bytů.

Gradace hodnot indikátorů lidského a demografického kapitálu na kontinuitě periferní obce – mikroregionální města je v tabulce 3 patrná (předpoklad α), je ale třeba spojit mikroregionální města s jejich suburbánními zónami do jednoho

Tab. 3 – Lidský a demografický kapitál v typech obcí mikroregionální úrovně, Plzeňský kraj (2018)

Typy obcí	Hodnoty indikátorů									
	DVO	SVO	PBO	MBO	DET	SEN	ZVO	VVO	BYT	POD
Plzeň	0,90	1,03	-0,92	21,24	14,62	20,29	14,23	15,80	37,56	263,70
Mikroregionální města	0,91	0,93	-6,12	-4,33	14,60	17,98	20,01	9,10	24,89	199,47
Suburbánní obce	1,27	1,13	1,50	42,95	16,62	17,04	16,41	9,25	59,22	207,08
Suburbánní obce – nestřediskové	1,32	1,15	2,00	48,14	16,18	16,47	18,09	9,06	64,28	205,11
Semiperiferní obce	1,10	1,05	-3,83	21,98	15,53	18,95	22,92	6,35	33,63	202,52
Semiperiferní obce – nestřediskové	1,11	1,07	-4,00	25,34	15,57	18,99	23,32	6,12	33,58	200,22
Periferní obce	1,06	1,06	-13,54	26,45	14,36	20,59	23,07	6,20	33,13	216,13
Periferní obce – nestřediskové	1,06	1,06	-14,43	28,67	14,33	20,78	23,63	6,19	32,54	215,26

Poznámky: Hodnoty vyznačené kurzívou leží v prvních kvartilech, podtržené hodnoty leží v posledních kvartilech. Kódy indikátorů (zkratky v hlavičce tabulky) jsou vysvětleny v tabulce 1. Zdroje dat: ČSÚ 2020.

Tab. 4 – Lidský a demografický kapitál v typech periferních oblastí mikroregionální úrovně, Plzeňský kraj (2018)

Typ periferních oblastí	Hodnoty indikátorů									
	DVO	SVO	PBO	MBO	DET	SEN	ZVO	VVO	BYT	POD
Vnější periferní oblasti (A)	1,17	1,03	-2,16	-8,01	15,00	15,99	25,62	7,51	72,09 ¹	293,05
Vnitřní perif. oblasti mezi mezoregiony (B)	0,99	1,00	-14,79	7,53	13,43	21,44	23,75	5,43	23,94	211,83
Vnitřní perif. oblasti mezi mikroregiony (C)	1,05	1,06	-8,75	33,88	14,66	19,25	25,66	6,40	28,36	204,00

Poznámky: Víz poznámky k tabulce 2. a 3. ¹Vysoké hodnoty také díky výstavbě rekreačních rodinných domů v několika obcích. Šumavy. Zdroje dat: ČSÚ 2020.

celku. Rozdíly mezi periferními obcemi a semiperiferními obcemi nejsou velké. Vzhledem k populačnímu růstu a ke kladným hodnotám migrační bilance suburbaních, semiperiferních a periferních obcí Plzeňského kraje (tab. 3), lze, s jistotou opatrností, uvažovat o současně probíhající rezidenční suburbanizaci v okolí Plzně a větších mikroregionálních měst a o slabší kontraurbanizaci v některých periferních a semiperiferních obcích.

V Plzeňském kraji bylo vymezeno několik desítek nižších sídelních středisek v rámci periferních, semiperiferních i suburbaních obcí. Vyznačují se rozdílnými hodnotami sledovaných indikátorů. Periferní obec velmi malého města je jen jedna, městysů spadajících do periferních obcí je sice pět, ale jde o městyse rozdílně významné (viz legenda u obr. 1), populačně velké a nacházející se v různých typech periferních oblastí. Srovnávat je možné jen střediskové venkovské obce periferních obcí. Pokud leží v periferních oblastech mezi mikroregiony, potom na tom jsou nejlépe (průměrně u dvou indikátorů mají hodnoty v posledním kvartilu). Za nimi jsou ty, které leží ve vnějších periferních oblastech (průměrně u tří indikátorů) a za nimi, podle očekávání, ty, které leží ve vnitřních periferních oblastech mezi mezoregiony (průměrně u 4,5 indikátorů). Také toto zjištění přispívá k potvrzení vstupního předpokladu β. Nižší sídelní střediska mají v tabulce 3 většinou stejné nebo o málo příznivější hodnoty než příslušné nestřediskové obce (výjimkou je segment suburbaních obcí, kde jsou na tom lépe nestřediskové obce).

V tabulce 4 jsou srovnávány hodnoty lidského a demografického kapitálu v typech periferních oblastí Plzeňského kraje. Nejpriznivěji se jeví vnější periferní oblast v blízkosti státní hranice, vyznačující se populačním růstem, nízkým podílem seniorů, velkou výstavbou a množstvím podnikatelů v cestovním ruchu. Nejhuře na tom jsou vnitřní periferní oblasti na rozhraní mezoregionů (viz předpoklad β). Překvapující je však příznivá migrační bilance posledních let u posledně jmenovaného typu periferních oblastí, indikující zde kontraurbanizaci.

Výraznější rozdíly v lidském a demografickém kapitálu obcí jsou patrné mezi jednotlivými periferními oblastmi, a zvláště mezi jednotlivými periferními obcemi Plzeňského kraje (ukázky v tab. 5). Předpoklad o vyšším lidském a demografickém kapitálu části periferních obcí (δ) lze potvrdit také tím, že téměř 13 % periferních obcí Plzeňského kraje má hodnoty alespoň u 5 indikátorů v prvním kvartilu (nejvíce v okresech Rokycany – 18 % a Plzeň-sever – 16 %). Pokud by byl vedle prvního kvartilu zahrnut i druhý kvartil hodnot, potom by bylo těchto periferních obcí téměř 47 % (v okrese Tachov 58 %, Plzeň-sever 53 %). Tyto obce se nacházejí jak ve vnitřních periferních oblastech mezi mikroregiony, tak ve vnějších periferních oblastech (zdůvodnění v další kapitole), v menší míře i ve vnitřních periferních oblastech mezi mezoregiony.

V tabulce 6 je porovnáván lidský a demografický kapitál v typech obcí na mezoregionální úrovni (na kontinuu periferní obce mezoregionu Plzeňského kraje – mezoregionální Plzeň). Periferní, semiperiferní, suburbaní a jádrové obce této

Tab. 5 – Rozdílné hodnoty lidského a demografického kapitálu ve vybraných periferních obcích a oblastech mikroregionální úrovně, Plzeňský kraj (2018)

Periferní obec, oblast	Hodnoty indikátorů										
	DVO	SVO	PBO	MBO	DET	SEN	ZVO	VVO	BYT	POD	KV ¹
Modrava (nestředisková obec)	1,47	1,50	51,28	41,10	13,70	13,70	12,24	8,20	246,57 ²	423,27	8/0
Spálené Poříčí (středisková obec)	1,07	1,05	8,69	19,93	16,09	19,01	22,28	5,60	29,16	191,30	0/0
Brodslav (nestředisková obec)	0,92	0,93	-71,42	-14,71	7,35	32,36	33,33	7,60	14,71	128,57	0/9
Bělá nad Radbujem (středisková obec)	1,01	0,94	4,03	-18,40	14,40	18,43	24,36	3,80	18,89	179,41	0/4
Vnější periferní oblast A3	1,04	1,05	-0,59	12,53	15,21	19,31	22,16	6,87	52,56 ²	233,42	2/0
Perif. obl. mezi mezoregiony B7	0,85	0,92	-28,99	-9,04	12,06	23,64	21,84	4,74	14,87	207,63	0/6

Poznámky: Viz poznámky v tabulce 2 a 3. Středisková obec – obec nižšího sídelního střediska. ¹Počet hodnot v prvních/čtvrtých kvartilech. ²Vysoké hodnoty také díky výstavbě rekreačních rodinných domů v několika obcích Šumavy.

Zdroje dat: ČSÚ 2020.

Tab. 6 – Lidský a demografický kapitál v typech periferních obcí na mezoregionální úrovni, Plzeňský kraj (2018)

Typy obcí	Hodnoty indikátorů									
	DVO	SVO	PBO	MBO	DET	SEN	ZVO	VVO	BYT	POD
Plzeň + 8 okolních obcí	1,29 ¹	1,13 ¹	4,40 ¹	31,78 ¹	17,15 ¹	17,39 ¹	16,79 ¹	13,01 ¹	59,80 ¹	220,76 ¹
Suburbánní obce	1,31	1,18	-2,24	54,32	16,28	17,48	20,26	9,32	60,29	216,26
Semiperiferní obce	1,09	1,08	-7,73	30,75	14,39	20,12	22,44	6,21	32,75	201,98
Periferní obce	1,02	1,04	-10,96	16,91	14,83	19,36	23,36	6,17	31,64	211,11
Periferní obce na mezo- a mikroregionální úrovni	0,99	1,03	-17,21	19,33	14,36	20,16	24,37	6,03	31,66	216,66

Poznámky: Viz poznámky v tabulce 3. Vymezení typů obcí je v obr. 2. ¹V průměrech jsou potlačeny odlišné hodnoty populačně velké Plzně. Metodické postupy jsou uvedeny v textu. Zdroje dat: ČSÚ 2020.

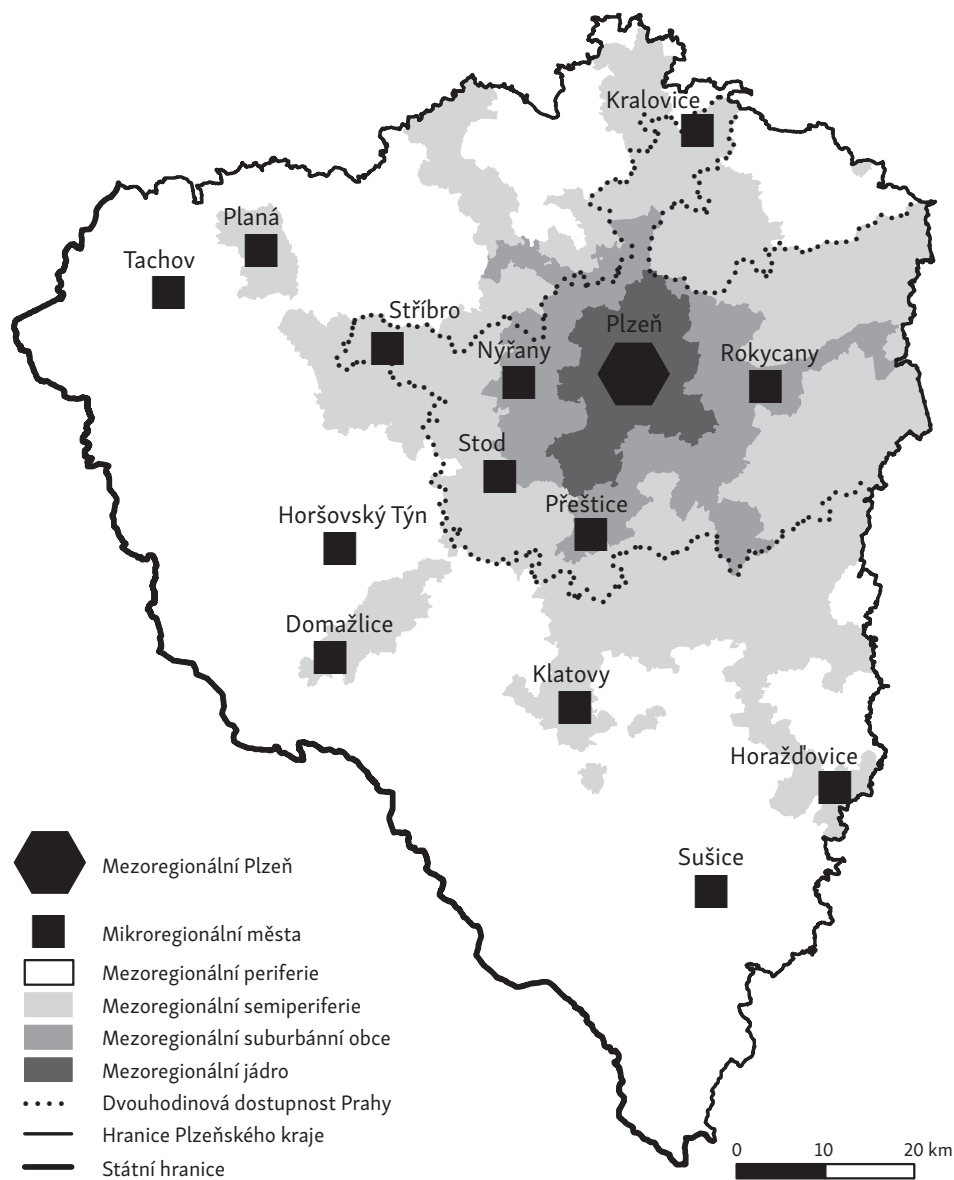
úrovně jsou vyznačeny v obrázku 2. Také v tomto případě je patrná gradace hodnot sledovaných indikátorů na zmíněném kontinuu (předpoklad α), ovšem různě výrazně u jednotlivých indikátorů (tab. 6). Výrazné rozdíly mezi typy obcí lze pozorovat zejména v případě dlouhodobého vývoje počtu obyvatel (ale i periferní obce populačně rostly), věkové struktury, zastoupení vysokoškoláků a výstavby bytů (ale i v periferních obcích se byty stavěly). Mezi periferiemi a semiperiferiemi jsou většinou jen malé rozdíly. V posledním řádku tabulky 6 jsou zahrnuty ty obce, které jsou periferní na mezoregionální a současně i na mikroregionální úrovni. U těchto obcí postižených dvojí odlehlostí (periferností) jsou hodnoty sledovaných indikátorů nejnižší, jak bylo předpokládáno (γ).

5. Diskuze

Mikroregionální města, v jejichž spádově-nodálních mikroregionech je relativně uzavřena denní dojíždka za prací a službami, hrají klíčovou roli v sídelně-regionálním systému Česka. Na tom panuje mezi autory zabývajícími se touto problematikou shoda. Již menší shoda panuje nad výběrem podmínek pro tato mikroregionální sídelní střediska. Hampl, Marada (2015) vymezili na území Plzeňského kraje pouze 6 středisek této úrovně (nepočítaje Plzeň), Tonev, Halás, Klapka (2018) na základě dojíždky za prací 9 takových středisek, Sýkora, Mulíček (2017) dokonce 18. V Plzeňském kraji bylo v roce 2003 ustanoveno 15 obcí s rozšířenou působností (ORP), které zde plní mikroregionální administrativní funkce.

V tomto článku bylo v Plzeňském kraji vymezeno 13 mikroregionálních měst, když ORP Blovice a Nepomuk nedosáhly na stanovené podmínky a dostatečně vysoké hodnoty ukazatelů sídelní střediskovosti. Rozhraní mezi středně silnými, slabými a velmi slabými mikroregionálními městy jsou v Plzeňském kraji zřetelná (tab. 1). Méně zřetelné je ale rozhraní mezi (velmi slabými) mikroregionálními městy a nižšími sídelními středisky, konkrétně (silnými) velmi malými městy. Zařazení Plané do mikroregionálních měst podpořila nedaleká Chodová Planá, která s Planou vytváří populačně dosti velký, komunikačně dobře položený a veřejnou dopravou dobře vybavený sídelní útvar. Nicméně velmi slabá mikroregionální města by také mohla být zvláštní kategorií sídelních středisek stojících na rozhraní mezi vyššími a nižšími sídelními středisky. Hampl (Hampl 2005; Hampl, Marada 2015) vyřešil tento problém pomocí přechodových „subregionálních sídelních středisek“. Halás (2014) vymezil také taková přechodová sídelní střediska ležící uvnitř „redukovaných“ a „eliminovaných“ periferií. Pokud se nacházejí v mezoregionálních a/nebo makroregionálních periferiích, mělo by se jim pomáhat prostřednictvím regionální politiky.

Velmi malá města Plzeňského kraje si zaslouží zvláštní poznámku. Za prvé jde o velmi malá města v aglomeraci Plzně (Horní Bříza, Třebošná a další), která,

Obr. 2 – Mezoregionální periferie Plzeňského kraje (2018). Poznámka: metodické postupy jsou uvedeny v textu. Zdroje dat: ČSÚ 2020.

společně se zde ležícími většinou slabými mikroregionálními městy, bývají označovány jako „malá města v aglomeračním stínu velkoměsta“ (Partridge a kol. 2009; Vaishar, Zapletalová 2009). Pracovní a obslužný význam těchto měst je snižován velkou nabídkou pracovních příležitostí a služeb v blízké metropoli. Navíc lidé dojíždějící z těchto malých měst do metropole za prací využívají při této dojížděce služby metropole. Některá městečka v rámci plzeňské aglomerace mají speciální obslužnou funkci (např. Dobřany s velkým zdravotnickým zařízením), nebo průmyslovou funkci (Přeštice, Blovice) a relativně silnou dojíždětku z jejich okolí, dokonce i z Plzně. Další se stávají cílem suburbánní migrace z Plzně (zaznamenáno ve Starém Plzenci a v městsech aglomerace). Jsou zajímavá zejména pro ty suburbánní migranty, kteří upřednostňují bydlení v maloměstském prostředí nad bydlením v běžných suburbiích vyrostlých z venkovských sídel.

Druhým typem velmi malých měst Plzeňského kraje jsou městečka ležící uvnitř venkovských mikroregionálních semiperiferií a periferií, která poskytují svému venkovskému okolí některé potřebné služby (Nýrsko, Nepomuk, Plasy), případně i určité pracovní příležitosti (Bor, Holýšov, Kdyně). Rozmanitost a roli těchto městeček v jednotlivých regionech Česka a Slovenska zachytili např. Kubeš, Pahorecká (2000), Vaishar (2004), Malý (2016) nebo Novotný a kol. (2016). Také v městsech mikroregionálních periferií je třeba udržet základní obslužnou vybavenost (v Manětíně, Radnici, Zbirohu, Železně Rudě). Propad těchto městysů do pouhých střediskových venkovských obcí a propad periferních střediskových venkovských obcí do nestřediskových periferních obcí by vedl k problémům v zajištění základní obslužnosti ve venkovských periferních územích Plzeňského kraje.

Sociální exkluze je většinou chápána jako stav, při kterém jsou některé skupiny lidí vyloučeny (do značné míry vyloučeny) z některých běžných a potřebných aktivit a možností, aniž by si to přály, aniž by to mohly ovlivnit a aniž by to bylo společensky žádoucí (Burchardt, le Grand, Piachaud 1999 podle Mareš, Sirovátka 2008). Ve vazbě na řešenou problematiku periferních obcí by bylo možné definovat perifernostní sociální exkluzi jako vyloučení obyvatel periferií, spočívající v obtížné dosažitelnosti pracovních příležitostí a služeb lokalizovaných ve vzdálených vyšších sídelních střediscích (podobně Preston, Rajé 2007; Lucas 2012; Spoor 2013; v Česku Musil, Müller 2008). Dalším problémem periferií jsou vyšší náklady na provozování prodejních služeb z důvodu odlehlosti periferií od střediskových skladů, i menšího počtu zákazníků ve zdejších menších sídlech a řídce zalidněných územích. Tato vyšší nákladovost se pak promítá do nižšího zisku provozovatelů služeb a do vyšších cen pro místní obyvatele (Krugman 1991, Commins 2004, Wójcik a kol. 2018).

Česko je vyspělou zemí, která by měla mít takovou sociální a regionální politiku, která by alespoň částečně kompenzovala potíže vyplývající z perifernostní sociální exkluze a z vyšších nákladů provozování služeb v periferiích. V opačném případě se budou periferie Česka vyliďňovat a bude se v nich zhoršovat lidský

a demografický kapitál. Je třeba si také uvědomit, že v periferiích Česka se nacházejí rozsáhlé zemědělské a lesní produkční plochy, vodní a nerostné zdroje, rekreační prostory a chráněná území přírody důležité pro stát, kraje, mikroregiony a města, které musí někdo obsluhovat. I geopolitické důvody ospravedlňují podporu periferií Česka, zvláště těch vnějších. To jsou další důvody pro podporu obyvatel, komunit, samospráv, podnikatelů, technické infrastruktury, základního školství a veřejné dopravy v periferiích.

Jak již bylo uvedeno, syntézní vyhodnocení lidského a demografického kapitálu obcí prostřednictvím jednoho indikátoru není možné. V tomto článku bylo proto použito simultánní parciální hodnocení prostřednictvím 10 indikátorů. Snahou bylo, aby indikátory byly kontextuální a dobře reprezentující sledovaný jev – Chytil (1982) a Noble a kol. (2006). Bohužel, použité indikátory nepokrývají všechny součásti lidského kapitálu, protože se nepodařilo zajistit data pro charakteristiku většího spektra dovedností a schopností obyvatel na úrovni obcí. Použití stejných indikátorů pro venkovské obce a pro města může přinášet problémy (Commins 2004, Sørensen 2016), ovšem v tomto článku jsou srovnávány především periferní, semiperiferní a suburbánní obce venkovského typu.

Potvrdil se předpoklad o rozvinutosti lidského kapitálu části periferních obcí Plzeňského kraje (8). Zvláště některé horské periferní obce nebo periferní obce s významnými stavebními památkami profitují z cestovního ruchu, přitahují podnikatele, a to se pak odráží v lidském kapitálu těchto obcí. Periferní obce nacházející se u hraničních přechodů profitují z této polohy (Rozvadov, Folmava). Jejich obyvatelé mohou dojíždět za prací do Bavorska. Především němečtí podnikatelé vystavěli v několika obcích pohraničí Plzeňského kraje výroby a sklady, které přinesly těmto obcím pracovní příležitosti (Bor, Bělá nad Radbuzou). Existují také periferní obce s kvalitním obecním managementem, schopným získávat dotace a rozvíjet vybavenost obce a komunitní a kulturní dění v obci. Výše uvedené faktory přispívají k rozvoji lidského a demografického kapitálu periferních obcí.

V poslední době je věnována pozornost relativně novému fenoménu, který může příznivě ovlivnit lidský a demografický kapitál venkovských, a tedy i periferních obcí – kontraurbanizaci v podobě migrace obyvatel z měst na ne-suburbánní venkov (Geyer, Kontuly 1993; v Česku ji sledoval např. Šimon 2014). Na základě populačního růstu a kladné migrační bilance některých periferních obcí Plzeňského kraje lze uvažovat o jejich slabší kontraurbanizaci (podobně Novotná a kol. 2013 nebo Edelmanová 2019 ve značně podobném Jihočeském kraji). Kontraurbaní migrace mladších a vzdělaných rodin příznivě ovlivňuje lidský a demografický kapitál venkovských obcí. Podobná je amenitní migrace (migrace do míst s kvalitním životním a přírodním prostředím – Stewart 2002), kterou v západočeské části Šumavy identifikovali Novotná, Kopp (2010).

Stabilizaci a rozvoji periferních obcí může přispět „homeworking“ (zaměstnání, které je možné vykonávat z domova), resp. „teleworking“ (zaměstnání vykonávané

z domova na základě telekomunikačního propojení se zaměstnavatelem lokalizovaným většinou ve větším městě). Silně se rozvíjející teleworking zmírňuje potřebu každodenní pracovní dojížděky do vyšších sídelních středisek (podobně Grimes 1992; Marada a kol. 2006; Salemin, Strijker, Bosworth 2017). Nicméně „homeworking“ a „teleworking“ je vhodný jen pro některé profese, „teleworking“ vyžaduje kvalitní telekomunikační signál (ten je ale v odlehlých periferiích někdy problémem – Rosina, Hurbánek 2013) a uvedené aktivity většinou nezajistí obyvatelům periferních obcí potřebné služby.

6. Závěr

V článku byla uplatněna časově-odlehlostní perifernost na kontinuu periferie – příslušné vyšší sídelní středisko. Zároveň byla tato perifernost hierarchizována ve vazbě na hierarchii vyšších sídelních středisek a jejich spádových regionů. Odlišení problémů vyplývajících z (odlehlostní) perifernosti a problémů vyplývajících z nedostatečného lidského a demografického kapitálu (odlehlých) periferií je potřebné také proto, že tato odlehlost na jedné straně a nedostatečný lidský a demografický kapitál na straně druhé vyžadují odlišná zmírňující, resp. podpůrná opatření. Zejména senioři, zdravotně handicapovaní, sociálně slabí, žáci a studenti v periferiích, kteří sami nemohou k přepravě do mikroregionálních měst využívat osobní automobil, zažívají perifernostní sociální exkluzi, na kterou by měl reagovat stát a kraje prostřednictvím regionální politiky. Vedle opatření ke zmírnění dopadů odlehlosti (podpora veřejné dopravy, základních služeb a pracovních příležitostí v periferiích) je v odlehlých periferiích třeba uplatňovat i opatření vedoucí k rozvoji lidského, demografického, případně i sociálního, ekonomického a technického kapitálu.

Jako obtížné se ukázalo nalezení rozhraní mezi mikroregionálními městy a nižšími sídelními středisky Plzeňského kraje, také z důvodu silného vlivu Plzně na některá blízká velmi slabá a slabá mikroregionální města a jejich mikroregiony. Periferní obce byly na mikroregionální úrovni vymezovány za 30minutovou izochronou veřejné dopravy směřující z a do mikroregionálních měst. Je to jedna z možností vymezování těchto periferií. Následně byl vyhodnocen lidský a demografický kapitál periferních, semiperiferních, suburbánních a střediskových obcí Plzeňského kraje.

Porovnávání úrovně lidského a demografického kapitálu periferních a dalších typů obcí řešeného kraje (hlavní cíl článku) přineslo potvrzení, resp. částečné potvrzení, v úvodu článku specifikovaných vstupních předpokladů. Potvrdila se gradace hodnot kapitálů na kontinuu periferie – semiperiferie – vyšší sídelní středisko s jeho suburbánním okolím (α), a to na mikro- i mezoregionální úrovni. Potvrdilo se, že mikroregionální vnitřní periferní oblasti mezi mezoregiony

(„mezikrajské“) mají nižší lidský a demografický kapitál ve srovnání s ostatními typy periferních oblastí této úrovně (β). Potvrdilo se, že nejnižší hodnoty lidského kapitálu mají obce ležící v mikro- a současně v mezoregionálních periferiích (γ). Potvrdilo se také, že významná část periferních obcí se vyznačuje relativně vysokými hodnotami lidského kapitálu (δ) díky specifickým rozvojovým faktorům těchto obcí.

Literatura

- AGARWAL, S., RAHMAN, S., ERRINGTON, A. (2009): Measuring the determinants of relative economic performance of rural areas. *Journal of Rural Studies*, 25, 3, 309–321.
- BAŇSKI, J. (2005): Suburban and peripheral rural areas in Poland: the balance of development in the transformation period. *Geografický časopis*, 57, 2, 117–130.
- BECKER, G. (1994): Human capital: A theoretical and empirical analysis with special reference to education. The University of Chicago Press, Chicago.
- BERNARD, J. (2011): Endogenní rozvojové potenciály malých venkovských obcí – obtížné hledání a měření jejich vlivu. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 47, 4, 745–775.
- BERNARD, J., ŠIMON, M. (2017): Vnitřní periferie v Česku: Multidimenzionalita sociálního vyloučení ve venkovských oblastech. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 53, 1, 3–28.
- BLOWERS, A., LEROY, P. (1994): Power, politics and environmental inequality: a theoretical and empirical analysis of the process of ‘peripheralisation’. *Environmental politics*, 3, 2, 197–228.
- BURCHARDT, T., LE GRAND, J., PIACHAUD, D. (1999): Social exclusion in Britain 1991–1995. *Social Policy and Administration*, 33, 3, 227–244.
- COLEMAN, J. S. (1988): Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, S95–S120.
- COMMINS, P. (2004): Poverty and social exclusion in rural areas: characteristics, processes and research issues. *Sociologia Ruralis*, 44, 1, 60–75.
- COPUS, A. K. (2001): From core-periphery to polycentric development: concepts of spatial and aspatial peripherality. *European Planning Studies*, 9, 4, 539–552.
- CZAPIEWSKI, K., BAŇSKI, J., GÓRCZYŃSKA, M. (2016): The impact of location on the role of small towns in regional development: Mazovia, Poland. *European Countryside*, 8, 4, 413–426.
- ČSÚ (2020): Regionální data ve Veřejné databázi. Český statistický úřad v Praze, <https://www.czso.cz/csu/czso/regionalni-data-ve-verejne-databazi> (20. 12. 2020).
- DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. (2002): Border and border region: theoretical aspects, identification and determination. *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, 36, 1, 27–44.
- DOSTÁL, P., HAMPL, M. (2002): Metropolitan areas in transformation of regional organization in the Czech Republic. *AUC Geographica*, 37, 2, 133–155.
- DRÁPELA, E. (2011): Geographical location of depopulation areas in the Czech Republic and its dependence on transport infrastructure: Part I: Definition, methodology, and quantitative analysis. *Transactions on Transport Sciences*, 4, 1, 31–40.
- EDELMANOVÁ, D. (2019): Populační vývoj a současné migrační tendence venkovských obcí Jižních Čech. Diplomová práce. Karlova Univerzita v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje.
- EDER, J. (2019): Peripheralization and knowledge bases in Austria: towards a new regional typology. *European Planning Studies*, 27, 1, 42–67.

- ENYEDI, G. (2005): Processes of regional development in post-socialist Hungary. In: Barta, G., Fekete, E.G., Szörényiné Kukorelli, I., Timár, J. (eds.): Hungarian spaces and places: patterns of transition. Centre for Regional Studies, Pécs, 18–27.
- FERRÃO, J., LOPES, R. (2004): Understanding peripheral rural areas as contexts for economic development. In: Labrianidis, L. (ed.): The future of Europe's rural peripheries, Ashgate, Aldershot, 31–61.
- GEYER, H. S., KONTULY, T. (1993): A theoretical foundation for the concept of differential urbanization. *International Regional Science Review*, 15, 3, 157–177.
- GRIMES, S. (1992): Exploiting information and communication technologies for rural development. *Journal of Rural Studies*, 8, 3, 269–278.
- HALÁS, M. (2008): Priestorová polarizácia spoločnosti s detailným pohľadom na periférne regióny Slovenska. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 44, 2, 349–369.
- HALÁS, M. (2014): Modelovanie priestorového usporiadania a dichotómie centrum – periféria. *Geografie*, 119, 4, 384–405.
- HAMPL, M. (2005): Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. Praha, Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje.
- HAMPL, M., MARADA, M. (2015): Sociogeografická regionalizace Česka. *Geografie*, 120, 3, 397–421.
- HANSEN, H. K., ANER, L. G. (2017): On the location dynamics of highly educated people migrating to peripheral regions of Denmark. *Population, Space and Place*, 23, 8, 1–12.
- HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P., JANČÁK, V., MARADA, M. (2008): Innere und äußere Peripherie am Beispiel Tschechiens. *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 150, 299–316.
- HUMER, A. (2018): Linking polycentricity concepts to periphery: implications for an integrative Austrian strategic spatial planning practice. *European Planning Studies*, 26, 4, 635–652.
- CHRISTALLER, W. (1933): Die zentralen Orte in Süddeutschland. Eine ökonomischgeographische Untersuchung über die Gesetzmässigkeit der Verbreitung und Entwicklung der Siedlungen mit städtischen Funktionen. Fischer, Jena.
- CHYTIL, M. K. (1982): A centralized biomedical research data-processing unit and the stages of its developments. *Medical Informatics*, 7, 1, 39–48.
- ISAKSEN, A., TRIPPL, M. (2017): Exogenously led and policy-supported new path development in peripheral regions: Analytical and synthetic routes. *Economic Geography*, 93, 5, 436–457.
- KEBZA, M. (2018): The development of peripheral areas: The case of West Pomeranian Voivodeship, Poland. *Moravian Geographical Reports*, 26, 1, 69–81.
- KINOSSIAN, N. (2018): Planning strategies and practices in non-core regions: a critical response. *European Planning Studies*, 26, 2, 365–375.
- KOOIMAN, N., LATTEN, J., BONTJE, M. (2018): Human capital migration: A longitudinal perspective. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 109, 5, 644–660.
- KRUGMAN, P. R. (1991): *Geography and trade*. MIT press, Cambridge (MA).
- KUBEŠ, J., KEBZA, M. (2018): Geography of socio-economic differentiation of Poland according to subregions in 2002–2014. *AUC Geographica*, 53, 1, 36–48.
- KUBEŠ, J., KRAFT, S. (2011): Periferní oblasti jižních Čech a jejich sociálně populační stabilita. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 47, 4, 805–830.
- KUBEŠ, J., PAHORECKÁ, J. (2000): Obslužná vybavenost, střediskovost a spádovost venkovských sídel. Okresy Písek, Tábor a okolí, rok 1998. In: Kubeš, J. (ed.): *Problémy stabilizace venkovského osídlení ČR*, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 61–95.

- KÜHN, M. (2015): Small towns in peripheral regions of Germany. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica*, 8, 29–38.
- LABRIANIDIS, L. (2006): Human capital as the critical factor for the development of Europe's rural peripheral areas. In: de Noronha Vaz, T., Morgan, E. J., Nijkamp, P. (eds.): *The new European rurality: strategies for small firms*, Ashgate Publishing, Aldershot, 41–59.
- LABRIANIDIS, L. (2017): Introduction. In: Labrianidis, L. (ed.): *The future of Europe's rural peripheries*, Routledge, 14–30.
- LEIMGRUBER, W. (2004): *Between global and local. Marginality and marginal regions in the context of globalization and deregulation*. Ashgate Publishing, Aldershot.
- LORENTZEN, A. B. (2013): The experience turn of the Danish periphery: The downscaling of new spatial strategies. *European Urban and Regional Studies*, 20, 4, 460–472.
- LUCAS, K. (2012): Transport and social exclusion: Where are we now? *Transport Policy*, 20, 105–113.
- LUTZ, W., SAMIR, K. C. (2011): Global human capital: Integrating education and population. *Science*, 333, 6042, 587–592.
- MÁLIKOVÁ, L., FARRELL, M., MCDONAGH, J. (2016): Perception of marginality and peripherality in an Irish rural context. *Quaestiones Geographicae*, 35, 4, 93–105.
- MALÝ, J. (2016): Small towns in the context of “borrowed size” and “agglomeration shadow” debates: The case of the South Moravian region (Czech Republic). *European Countryside*, 8, 4, 333–350.
- MARADA, M., CHROMÝ, P., JANČÁK, V., HAVLÍČEK, T. (2006): Space polarisation and peripheral regions in Czechia. *Europa XXI*, 15, 29–34.
- MAREŠ, P., SIROVÁTKA, T. (2008): Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze) – koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 44, 2, 271–294.
- MAYER, H., HABERSETZER, A., MEILI, R. (2016): Rural-urban linkages and sustainable regional development: The role of entrepreneurs in linking peripheries and centers. *Sustainability*, 8, 745.
- MOORE, T. G. (1994): Core-periphery models, regional planning theory, and Appalachian development. *The Professional Geographer*, 46, 3, 316–331.
- MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 44, 2, 321–348.
- MUSIL, J. (2017): *Urbanization in socialist countries*. Routledge, Abingdon.
- NAGY, G., NAGY, E., TIMÁR, J. (2012): The changing meaning of core-periphery relations in a non-metropolitan “urban region” at the Hungarian-Romanian border. *DISP-The Planning Review*, 48, 2, 93–105.
- NOBLE, M., WRIGHT, G., SMITH, G., DIBBEN, C. (2006): Measuring multiple deprivation at the small-area level. *Environment and Planning A*, 38, 1, 169–185.
- NOVOTNÁ, M., KOPP, J. (2010): Migrační trendy v regionu Šumava po roce 1990. *Silva Gabreta*, 16, 3, 187–206.
- NOVOTNÁ, M., PREIS, J., KOPP, J., BARTOŠ, M. (2013): Changes in migration to rural regions in the Czech Republic: Position and perspectives. *Moravian Geographical Reports*, 21, 3, 37–54.
- NOVOTNÝ, L., CSACHOVÁ, S., KULLA, M., NESTOROVÁ-DICKÁ, J., PREGI, L. (2016): Development trajectories of small towns in East Slovakia. *European Countryside*, 8, 4, 373–394.
- OECD (1998): *Human capital investment: an international comparison*. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD), Centre for Educational Research and Innovation (CERI), Paris.

- OSTI, G. (2016): The unbalanced welfare of Italian fragile rural areas. In: Grabski-Kieron, U., Mose, I., Reichert-Schick, A., Steinführer, A. (eds.): *European rural peripheries revalued: governance, actors, impacts*, Lit Verlag dr. W. Hopf, Berlin, 64–87.
- OUŘEDNÍČEK, M., ŠPAČKOVÁ, P., FEŘTROVÁ, M. (2011): Změny sociálního prostředí a kvality života v depopulačních regionech České republiky. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 47, 4, 777–804.
- OUŘEDNÍČEK, M., ŠPAČKOVÁ, P., KLSÁK, A. (2018): Zóny rezidenční suburbanizace v obcích Česka 2016. Specializovaná mapa. Karlova univerzita v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje.
- PARTRIDGE, M. D., RICKMAN, D. S., ALI, K., OLFERT, M. R. (2009): Do new economic geography agglomeration shadows underlie current population dynamics across the urban hierarchy? *Papers in Regional Science*, 88, 2, 445–466.
- PETRAKOS, G. (2001): Patterns of regional inequality in transition economies. *European Planning Studies*, 9, 3, 359–383.
- PEARSE, N. J. (2009): The role of experiences in creating and developing intellectual capital. *Management Research News*, 32, 4, 371–382.
- PEZZI, M. G., URSO, G. (2016): Peripheral areas: conceptualizations and policies. Introduction and editorial note. *Italian Journal of Planning Practice*, 6, 1, 1–19.
- PILEČEK, J. (2011): The role of human capital of representatives of municipal self-government bodies in development of borderland peripheries in Czechia: the case of Volarsko. *AUC–Geographica*, 46, 2, 95–106.
- PILEČEK, J., JANČÁK, V. (2011): Theoretical and methodological aspects of the identification and delimitation of peripheral areas. *AUC–Geographica*, 46, 1, 43–52.
- POCIŮTĚ-SEREIKIENĚ, G. (2019): Peripheral regions in Lithuania: the results of uneven development. *Regional Studies, Regional Science*, 6, 1, 70–77.
- PRESTON, J., RAJĚ, F. (2007): Accessibility, mobility and transport-related social exclusion. *Journal of Transport Geography*, 15, 3, 151–160.
- RAAGMAA, G. (2003): Centre-Periphery model explaining the regional development of the informational and transitional society. Conference Paper in 43rd Congress of the European Regional Science Association: Peripheries, Centres, and Spatial Development in the New Europe, Jyväskylä (Finland).
- RAUHUT, D., LITKE, H. (2016): ‘A one way ticket to the city, please!’ on young women leaving the Swedish peripheral region Västernorrland. *Journal of Rural Studies*, 43, 1, 301–310.
- RÉRAT, P. (2014): The selective migration of young graduates: Which of them return to their rural home region and which do not? *Journal of Rural Studies*, 35, 123–132.
- ROSINA, K., HURBÁNEK, P. (2013): Internet availability as an indicator of peripherality in Slovakia. *Moravian Geographical Reports*, 21, 1, 16–24.
- SAGAN, I., MASIK, G. (2014): Economic resilience. The case study of Pomorskie region. *Raumforschung und Raumordnung*, 72, 2, 153–164.
- SALEMINK, K., STRIJKER, D., BOSWORTH, G. (2017): Rural development in the digital age: A systematic literature review on unequal ICT availability, adoption, and use in rural areas. *Journal of Rural Studies*, 54, 360–371.
- SCHULTZ, T. W. (1961): Investment in human capital. *The American economic review*, 51, 1, 1–17.
- SØRENSEN, J. F. (2016): Rural-urban differences in bonding and bridging social capital. *Regional Studies*, 50, 3, 391–410.
- SPELLERBERG, A., HUSCHKA, D., HABICH, R. (2006): Quality of life in rural areas: processes of divergence and convergence. *Social Indicators Research*, 83, 2, 283–307.

- SPOOR, M. (2013): Multidimensional social exclusion and the 'Rural-Urban Divide' in Eastern Europe and Central Asia. *Sociologia Ruralis*, 53, 2, 139–157.
- STEINFÜHRER, A., REICHERT-SCHICK, A., MOSE, I., GRABSKI-KIERON, U. (2016): European rural peripheries revalued? Introduction to this volume. In: Grabski-Kieron, U., Mose, I., Reichert-Schick, A., Steinführer, A. (eds.): *European rural peripheries revalued: governance, actors, impacts*, Lit Verlag dr. W. Hopf, Berlin, 2–27.
- STEWART, S. I. (2002): Amenity migration. In: Luft, K., MacDonald, S. (eds.): *Trends 2000: Shaping the future: 5th outdoor recreation & tourism trends symposium*, Michigan State University, East Lansing, 369–378.
- STRYJAKIEWICZ, T. (2009): The old and the new in the geographical pattern of the Polish transition. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis – Geographica*, 40, 1, 5–24.
- SVENDSEN, G., SØRENSEN, J. F. (2006): The socioeconomic power of social capital. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 26, 9–10, 411–429.
- SÝKORA, L., MULÍČEK, O. (2009): The micro-regional nature of functional urban areas (FUAs): lessons from the analysis of the Czech urban and regional system. *Urban Research & Practice*, 2, 3, 287–307.
- SÝKORA, L., MULÍČEK, O. (2017): Territorial arrangements of small and medium-sized towns from a functional-spatial perspective. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 108, 4, 438–455.
- ŠIMON, M. (2014): Exploring counterurbanisation in a post-socialist context: Case of the Czech Republic. *Sociologia Ruralis*, 54, 2, 117–142.
- ŠIMON, M. (2017): Multi-scalar geographies of polarisation and peripheralisation: A case study of Czechia. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 37, 125–137.
- TEACHMAN, J. D., PAASCH, K., CARVER, K. (1997): Social capital and the generation of human capital. *Social forces*, 75, 4, 1343–1359.
- TONEV, P., HALÁS, M., KLAPKA, P. (2018): Prostorová neurčitost funkčních regionů: porovnání pracovní dojížděky v letech 1991–2011. In: Klímová, V., Žítek, V. (eds.): *XXI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Masarykova univerzita, Brno, 285–292.
- TURNOCK, D. (1991): The planning of rural settlement in Romania. *Geographical Journal*, 157, 3, 251–264.
- VAISHAR, A. (2004): Small towns: an important part of the Moravian settlement system. *Dela*, 21, 309–317.
- VAISHAR, A., DVOŘÁK, P., HUBAČÍKOVÁ, V., ZAPLETALOVÁ, J. (2013): Contemporary development of peripheral parts of the Czech-Polish borderland: case study of the Javorník area. *Geographia Polonica*, 86, 3, 237–253.
- VAISHAR, A., ZAPLETALOVÁ, J. (2009): Small towns as centres of rural micro-regions. *European Countryside*, 1, 2, 70–81.
- VÁNĚ, P. (2012): Lidský a sociální kapitál vnitřních periferií Česka: příklad tří mikroregionů Středočeského kraje. *Geografický časopis*, 64, 4, 357–381.
- WEAVER, R. D., HABIBOV, N. (2012): Social capital, human capital, and economic well-being in the knowledge economy: Results from Canada's General Social Survey. *Journal of Sociology & Social Welfare*, 39, 2, 31–53.
- WIECZERZAK, J. (2018): Demographic, human and social capital as factors of regional development. *Ekonomia Społeczna/Social Economy*, 1, 68–79.
- WILLET, J., LANG, T. (2018): Peripheralisation: A politics of place, affect, perception and representation. *Sociologia Ruralis*, 58, 2, 258–275.

WÓJCIK, M., DMOCHOWSKA-DUDEK, K., JEZIORSKA-BIEL, P., TOBIASZ-LIS, P. (2018): Understanding strategies for overcoming peripherality: A Polish experience of transition. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 40, 173–192.

SUMMARY

Human and demographic capital in remote peripheries (Pilsen Region, Czechia)

The article compares human and demographic capital of peripheral, semi-peripheral, suburban, and central municipalities. Peripheral municipalities are delineated on the basis of their considerable temporal distance from the higher settlement centers at the micro-, meso- and macro-regional level. This approach is needed because, although they may not always have low human capital, residents of remote peripheries at the micro-regional level suffer from their remoteness from micro-regional and higher towns (where a variety of job opportunities and services are concentrated). Another reason for this approach is that remoteness of peripheries and their usually low human capital require various mitigating and support measures.

First, we define micro-regional towns on the basis of population size, the incidence and number of types of services, the number of work and school commuters, and the number of bus and train connections (Table 2). Second, peripheral as well as semi-peripheral and suburban municipalities at the micro-regional level were delineated (Fig. 1). The peripheral municipalities lie behind a thirty minute isochrone of bus and train connections from micro-regional towns. Suburban municipalities are characterized by suburban migration and construction of new suburban houses around micro-regional and meso-regional towns. Semi-peripheral municipalities lie in between. Third, we evaluated the human and demographic capital of municipalities, simultaneously, using 10 indicators: the index of long-term development of the number of inhabitants 2018/1992, the index of medium-term development of the number of inhabitants 2018/2008, the natural balance of inhabitants 2014–2018 per 1,000 inhabitants, the migration balance of inhabitants 2014–2018 per 1,000 inhabitants, the share of children under fifteen in 2018, the share of seniors aged sixty-five and over in 2018, the share of population with only basic education (9 years) in 2011, the share of population with university education in 2011, the number of newly constructed dwellings 2009–2018 per 1,000 inhabitants in 2018, and the number of entrepreneurs per 1,000 inhabitants in 2018 (Table 1). The values of human capital lying in the first quartile of values for all municipalities were considered favorable (in italic in the tables); values lying in the last quartile were considered unfavorable (underlined in the tables).

The values of human and demographic capital in the types of municipalities and areas are compared in Table 3–6 (in Table 3 in the types of municipalities at the micro-regional level, in Table 4 in the types of peripheral areas at the micro-regional level, in Table 5 in selected “extreme” peripheral municipalities and areas at the micro-regional level, in Table 6 in the types of municipalities at the meso-regional level). At the micro-regional level, peripheral municipalities show medium-term and long-term population growth; this is mainly due to their favorable migration balance. The unfavorable age structure of the inhabitants of these peripheral municipalities is reflected in their slightly unfavorable natural balance and indirectly in the lower education of inhabitants. Peripheral municipalities have an average level of housing construction and a higher level of entrepreneurship (Table 3). There are more significant

differences in the human and demographic capital of municipalities between peripheral areas and, especially, between peripheral municipalities (Table 5). Also, at the meso-regional level, there is an apparent gradation of human and demographic capital values from peripheral municipalities to meso-regional Pilsen (Table 6). We have confirmed or partially confirmed four research assumptions: the gradation of human and demographic capital on the continuum of peripheral municipalities – micro-regional towns, the very low human and demographic capital in municipalities lying simultaneously in micro-regional and meso-regional peripheries, the very low human and demographic capital in inner peripheral areas between mesoregions, and the relatively high human and demographic capital in part of peripheral municipalities.

Fig. 1 Settlement centers, peripheral and other municipalities at the micro-regional level in the Pilsen Region in 2018 (higher settlement centers: hexagon – meso-regional Pilsen, squares – micro-regional towns; lower settlement centers: triangles – very small towns, circles – rural-urban centers or central rural municipalities; types of municipalities: white – peripheral municipalities, light grey – semi-peripheral municipalities, medium grey – suburban municipalities, dark grey – higher settlement centers; types of peripheral areas: A – outer (near the state border), B – inner between mesoregions, C – inner between microregions).

Fig. 2 Meso-regional peripheries of the Pilsen Region in 2018 (hexagon – meso-regional Pilsen, squares – micro-regional towns, white – peripheral municipalities, light grey – semi-peripheral municipalities, medium grey – suburban municipalities, dark grey – Pilsen settlement center, dotted line – two hours to macro-regional Prague).

ORCID

JAN KUBEŠ

<https://orcid.org/0000-0001-7929-4539>

NIKOLA PODLEŠÁKOVÁ

<https://orcid.org/0000-0002-2556-908X>